

Zgodovina Cerkniškega jezera

Metod Korošec

Foto: Franci Štepič

Cerkniško jezero iz zraka.

Cerkniško jezero je bilo menda prvič omenjeno že v antiki z imenom Lugeon palus (Žalostno jezero). Jezero so večkrat omenjali tudi kasneje. Že zgodaj je bilo znano kot naravna znamenitost. Na mnogo zemljevidih je bilo narisano pretirano veliko, kar je kazalo na njegov pomen (Kranjc, 1986). Jezero je že pred Valvasorjem obiskalo nekaj tujcev, vendar ga ni nihče opisal podrobneje kot Valvasor v svoji knjigi Slava vojvodine Kranjske (1689). Na podlagi opisa, poslanega Kraljevi družbi v London, je bil Valvasor leta 1687 izvoljen za člana te takrat najznamenitejše znanstvene družbe na svetu. Njegovi opisi so zanimanje za jezero še vzpodbudili (Kranjc, 1986). Valvasor je pisal, da je Cerknisko jezero zaradi svojega skrivnostnega presihanja pravo čudo narave (Valvasor, 1689). Navdušen nad bogastvom jezera je pisal o dvojni koristi, ki ga daje ljudem, o kmetijski izrabi jezerskega dna ter o ribolovu in lovu na vodno perjad. Ko je leta 1655 jezero po petih letih odteklo, je gospoda nalovila neverjetno veliko rib (Valvasor, 1689).

Slabih sedemdeset let po Valvasorju je izčrpno knjigo o jezeru napisal Steinberg in jo obogatil s številnimi bakrorezi (Steinberg, 1758). Leta 1714 se je jezero posušilo po celih sedmih letih, takrat je bil še posebno bogat ribji lov (Kabaj, 1925). V deževnih letih je bilo veliko ptic in rib. Leta 1844 so domačini očistili največje požiralnike, jih poglobili in jezero je pričelo bolj presihati (Kebe, 1860). Gregor Kebe se je odpravil v notranjost

Karlovice 400 klafter daleč in podal vtise v zvezi s prizadevanjem za osuševanje jezera. Jezero je ob močnejšem deževju poplavljal bližnje njive, leta 1881 se je zgodilo, da je za pet tednov skoraj meter visoko poplavilo tudi vas Dolenje jezero (Žirovnik, 1898). Lastniki jezerskih parcel so trpeli zaradi vode, saj so le redko mogli neovirano pospraviti seno pod streho, da jim ga ni odnesla voda. Velikokrat so lahko trstno vršičevje zeli le v čolnih. Le redko so se močvirni travniki toliko osušili, da so mogli v suhem kositi. Zaradi tega so se vse pogosteje obračali na pristojne, da bi jim pomagali (Kabaj, 1925).

Leta 1888 je Putick izdelal načrt za osuševanje jezera. Očistil in poglobil je nekaj večjih požiralnikov, da so dosegali tudi nižje vode. Pri svojem delu je dosegel znatne uspehe. Nadaljnje prošnje posestnikov je oblast zavrnila, saj bi s tem ogrožali nižje ležeče Planinsko polje (Kabaj, 1925). Leta 1910 so domačini pod vodstvom Martinciča temeljito očistili Malo Karlovice in razstrelili nekaj vodnih ovir. Od tega leta dalje je voda odtekala hitreje in jezero je redno vsako leto presahnilo. Uspeh jih je vzpodbudil k nadaljnjemu delu, ki ga je nato prekinila vojna. Žirovnik je pred večjimi osuševalnimi posegi zapisal, da se je v sušnem obdobju v Vodonos stekala voda Stržena in Žerovnišnice, kolikor je ni odteklo v Beček in Retje. Vodonos je le redko popolnoma presahnil. V Rešeto se je

stekala Cerknjščica, ki v svojem spodnjem toku ni nikdar presahnila (Žirovnik, 1898). Leta 1921 so v Cerknici ustanovili vodno zadrugo, katere cilj je bil osušiti jezero. Pod vodstvom Hočevarja so do druge svetovne vojne poglobili strugo od Nart do Karlovic. Znižali so vhode požiralnim jamam, imenovanim Velika in Mala Karlovica, Kamenje in Narte, ter uredili dotok do Svinjske jame. Čistili so požiralnike in pred Veliko Karlovico napravili grablje za lažje čiščenje. Razstreljevali so ožje jamske predele in sifone (Kranjc, 1986). Kunaver je menil, da so sifoni glavni krivci za zastajanje vode in jih je zato treba za vsako ceno odstranjevati (Kunaver, 1922). Vodna zadruga je naravne vijugaste vodotoke – Stržen, Žerovniščico, Lipsenjščico, Tresenec in Goriški potok – prekopavala v ravne kanale. Napravili so še osuševalne jarke pri Lipsnju. Z osuševalnimi posegi na Cerknjškem jezeru so dosegli, da se je voda v jezeru zadrževala povprečno za mesec manj, nivo pa se je znižal le neznatno (Kranjc, 1986).

Zaradi osuševalnih posegov po koncu druge svetovne vojne na zahodnem predelu jezera v suši ni bilo vode. Za ta del so prihajali predlogi o potrebnosti nujne ureditve, da bi se v suši ohranilo vsaj nekaj vode in bi tako vsaj do neke mere preprečili vsakoletni katastrofalni pogin rib. V petdesetih letih so cerknjški ribiči v ta namen zgradili jez pred Rešetnimi jamami, tako da je nastalo majhno jezerce. V času presihanja jezera so iz presihajočih jam pričeli reševati ribe pred poginom in jih vlagati v umetni ribnik. Ker jezerce leži na delno prepustnih kraških tleh in mu je v suši grozila presahnitev, so si ribiči prizadevali speljati dotok iz Stržena in Žerovniščice. V ta namen so v nadaljnjih letih zgradili še vodne zadrževalnike pred Ponikvami,

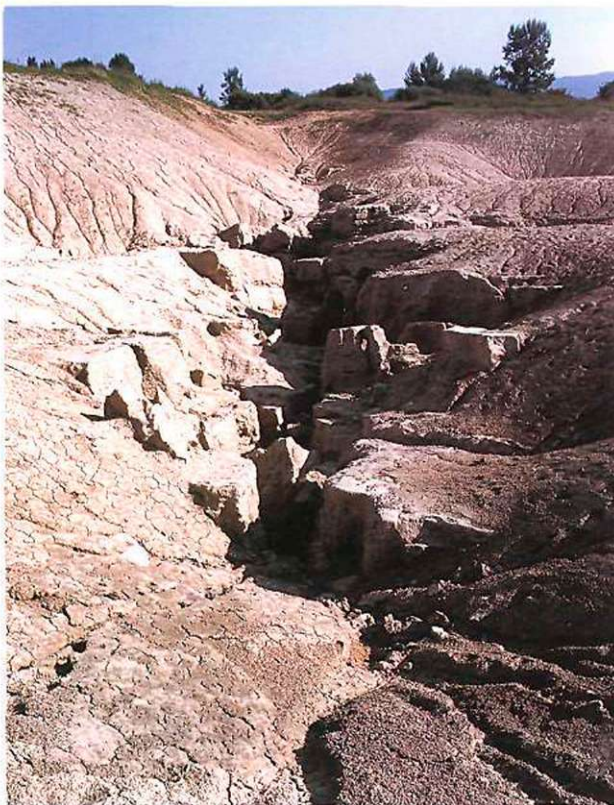

foto: Slavko Polak

Požiralnik v Vodonosu.

Retjem in Sitarico (Korošec, 1996). Po naročilu občinske skupščine je konec šestdesetih let Jenko izdelal idejni projekt stalnejše ojezeritve. Bistvo projekta je bilo čim ceneje izboljšati vodne razmere, ki so bile osiromašene z osuševalnimi posegi. S tem bi pospešili razvoj turizma in ribištva ter izravnali vodni režim v porečju Save. Po tem projektu so pri požiralniku Rakovski mostek izkopali umetni rov, ki vodi do Blatne dvorane Velike Karlovice, in predenj postavili umetno zapornico s pripravo za ročno dviganje in spuščanje. Zatesnili so Veliko in Malo Karlovico ter Narte (Kranjc, 1986). Z zajezitvijo glavnih požiralnikov se je zmanjšal odtok iz jezera za visoke in srednje vode. Jezero se je v običajnih okoliščinah podaljšalo, v suši pa je še vedno presahnilo (Habič, 1974). Konec osemdesetih let je bila umetna zapornica stalno odprta, struga do nje pa izkopana. Jezero je pričelo presihati večkrat na leto (Korošec, 1993). Leta 1992 so na pobudo podjetja Area iz Cerknice, ki se je ukvarjalo s projektiranjem Notranjskega regijskega parka, popolnoma odstranili tesnilo v Mali Karlovici ter jez pri Ponikvi, in sicer s pretvezo, da je treba vzpostaviti »naravno stanje« (Korošec, 1998).

Vode v jezeru je v zadnjih letih vse manj. Vedno redkejša so leta, ko je vode v njem vse tja do poletja. Razraščanje trstičja na jezeru je verjetno posledica opuščanja manj donosne košnje. Pomanjkanje in prehitro odtekanje vode ogroža ptice v času gnezdenja. Gnezda, ki ostanejo na suhem, laže dosežejo plenilci in gnezda propadejo. V sušnem obdobju presahlo jezero skoraj v celoti ostane tudi brez primernih manjših stalnih vodnih površin, ki bi bile pticam, ribam, dvoživkam in drugim živalim življenjski prostor. K temu so prispevale regulacije vodotokov. Poleg tega pa v sušnem obdobju grozi požarna nevarnost (Trontelj, 1993).

Viri:

- Habič, P. (1974): Tesnenje požiralnikov in presihanje Cerknjškega jezera. Krasoslovni zbornik VI. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, str. 37-56.
- Kabaj, M. (1925): Cerknjško jezero in okolica. Učiteljska tiskarna, Ljubljana.
- Kebe, G. (1860): Popis Cerknjškega jezera. Novice gospodarske, obertniške in narodne, 18.
- Steinberg, F. A. (1758): Grundliche Nachricht von dem in dem Inner-Krain gelegenen Czirknitzer See. A.E. Reichbardin, Laibach.
- Korošec, M. (1993): Cerknjško jezero nekoč, kaj pa danes?! Ribič, LII, 12, str. 332-333.
- Korošec, M. (1996): Ponosni na svoje delo. Ribič, LV, 12, str. 310-311.
- Korošec, M. (1998): Projektanti parka so predlagali ribolov z mrežami. Ribič, LVII, 1-2, str. 5.
- Kranjc, Andrej (1986): Cerknjško jezero in njegove poplave. Geografski zbornik XXV/2. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, str. 75-113.
- Kunaver, P. (1922): Kraški svet in njegovi pojavi. Učiteljska tiskarna, Ljubljana.
- Trontelj, Peter (1993): O naravovarstvenem konceptu Cerknjškega jezera s poudarkom na varstvu ptic. Acrocephalus, 14, št. 56-57, str. 63-80.
- Valvasor, J. V. (1984): Slava vojvodine Kranjske: izbrana poglavja. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Žirovnik, J. (1898): Cerknjško jezero. Slovenska matica, Ljubljana.